

Brant Pitre, *Jezus i żydowskie korzenie Maryi*, przełożyła M. Sobolewska, WAM, Kraków 2020, ss. 212.

W 2020 r. ukazała się w Krakowie, nakładem Wydawnictwa WAM, książka prof. Branta Pitre'a, zatytułowana *Jezus i żydowskie korzenie Maryi*. Powyższa monografia składa się z ośmiu rozdziałów, które autor zatytułował: *Wprowadzenie* (= pierwszy rozdział; s. 11–24), *Nowa Ewa* (s. 25–52), *Nowa Arka* (s. 53–82), *Królowa Matka* (s. 83–112), *Zawsze Dziewica* (s. 113–148), *Narodziny Mesjasza* (s. 149–174), *Nowa Rachela* (s. 175–198) oraz *U stóp krzyża* (s. 199–206). Warro jeszcze wspomnieć, że na początku książki Autor umieścił *Spis treści* (s. 7–10), a na końcu *Dodatek* (s. 207–210) i *Podziękowania* (s. 211–212).

We *Wprowadzeniu* Brant Pitre podkreślił m.in., że aby dobrze poznać Maryję, należy przeanalizować wszystkie najstarsze wzmianki o Niej zarówno biblijne, jak i pozabiblijne. Biblijne, ponieważ niezbędnie należy przeanalizować Stary Testament – w tym Biblię Hebrajską i Septuagintę – i oczywiście Nowy Testament. Z kolei pozabiblijne, należy bowiem przebadać m.in. dzieła Józefa Flawiusza (I w. po Chr.) oraz literaturę apokryficzną (II w. przed Chr. do V w. po Chr.). Tylko bowiem wtedy – co mocno uwydatnił autor ocenianego szkicu – będzie można poznać i zrozumieć czasy, w których żyła Matka Jezusa (*Sitz im Leben* Maryi). Tylko wówczas będzie można pojąć, jak Ona postrzegała siebie i świat oraz jak rozumiała innych ludzi i Boga. Co więcej, tylko wtedy będzie można dostrzec, jak pierwsi chrześcijanie odnosili się do Niej i jak Ją rozumieli. Jeszcze w tej partii książki prof. Brant Pitre przypominał także, że chrześcijańską Biblię cechuje jedność i ciągłość Starego i Nowego Testamentu. Odnotował przy tym, że w Starym Testamencie zachodzą zapowiedzi i obietnice zbawczych dzieł Boga, z kolei w Nowym – opisy ich realizacji. Dodał również, że w księgach Starego Przymierza Autorzy biblijni zaprezentowali „typy” (osoby, zjawiska oraz instytucje biblijne), w Nowym zaś na sposób transpozycji – „antytypy”.

Nowa Ewa to tytuł drugiego rozdziału. A z urywku tego Czytelnik będzie mógł się dowiedzieć, że w tekstach biblijnych zachodzi wyraźna analogia między Ewą – literacką bohaterką Księgi Rodzaju, a Maryją – historyczną Matką Jezusa. W toku ciekawej prezentacji Brant Pitre dowodzi bowiem, że Ewa jest matką wszystkich żyjących, z kolei Maryja – Matką zmierzających do wieczności, do królestwa Bożego. A także, że Ewa jest niewiastą, która dała się skusić szatanowi, Maryja zaś – przeciwniczką diabła, z którym będzie walczyła aż do skończenia świata. I wreszcie przypomniał, że Ewa, okazawszy nieposłuszeństwa Bogu, namówiła do nieposłuszeństwa swego męża Adama. Oczywiście dla kontrastu dodał przy tym, że niepokalanie poczęta Maryja nigdy nie popełniła grzechu i co więcej, wraz ze swoim Synem – Bogiem i Człowiekiem – Jezusem – naprawiała zło popełnione przez pierwszych ludzi. Koniecznie należy podkreślić, że Autor ocenianej publikacji w trakcie rzeczowych wywodów przeanalizował najbardziej kluczowe zapisy biblijne, potwierdzające analogię zachodzącą między Ewą a Maryją, np.: Rdz 3, 1–15; J 2, 1–11; 19, 25–27 i Ap 12, 1–18. Podał również analizie dzieła pozabiblijne, na przykład: apokryficzną IV Księgę Ezdrasza (I–II w. po Chr.) oraz wypowiedzi Pseudo-Filona (I w. po Chr.). Dowiódł przy tym, że już pierwsi chrześcijanie Maryję nazwali Nową Ewą. Wspomniał, że czynili tak, np.: Justyn Męczennik (II w. po Chr.), Ireneusz (II w. po Chr.) i Efreem Syryjczyk (IV w. po Chr.).

Trzeciemu rozdziałowi książki Autor nadał tytuł *Nowa Arka*. W passusie tym oczywiście przyrównał Maryję do Arki Przymierza. W toku analiz wykazał, że jak Żydzi do VI w. przed Chr. przechowywali w Arce pamiątki świadczące o cudownej obecności Boga pośród ich przodków, gdy ci uciekali z Egiptu (XIII w. przed Chr.), tak Maryja, będąc w stanie błogosławionym, przez dziewięć miesięcy kryła w swym łonie dziewiczo poczętego Syna Bożego. W szczegółach wyjaśnił to następująco. Otóż, jak w Arce Przymierza Judejczycy przechowywali dwie kamienne tablice z wrytymi na nich przykazaniami Bożymi, tak Maryja – od momentu zwiastowania anielskiego – nosiła w swym łonie Dziecię Jezus, przyszłego Prawodawcę Nowego Przymierza. Dalej, jak Izraelici w Arce Przymierza przechowywali łaskę Aarona – starotestamentowego kapłana (XIII w. przed Chr.), tak Maryja, pod swym sercem, przez dziewięć miesięcy nosiła Syna, który niebawem miał stać się Dobrym Pasterzem i Arcykapłanem

Nowego Przymierza. I wreszcie udowodnił, że jak potomkowie Abrahama, Izaaka i Jakuba przechowywali w Arce mannę, którą Bóg karmił ich przodków, gdy ci przez czterdzieści lat przemierzali pustynię, tak Maryja w swym łonie nosiła Syna Bożego, który z czasem miał stać się „chlebem życia”. Warto podkreślić, że w trakcie wywodów Autor przytacza liczne cytaty biblijne oraz pozabiblijne. Biblijne, ponieważ zacytował i przeanalizował na przykład: Wj 40, 34–35; 2 Sm 6, 2–16 oraz Łk 1, 35–56. Z kolei pozabiblijne, bo odnotował wypowiedzi Modesta Jerozolimskiego (VI–VII w. po Chr.) i Jana Damasceńskiego (VII–VIII w. po Chr.).

Kolejny rozdział recenzowanej monografii nosi tytuł *Królowa Matka*. We fragmencie tym prof. Brant Pitre wykazał m.in., że w czasach biblijnych królową była nie żona władcy, lecz jego matka. Na dowód tego przetoczył *casus* Salomona (X w. przed Chr.). Otóż przypomniawszy, że Salomon miał siedemset żon i trzysta nałożnic. Wspomniał również, że młody król, obejmując władzę po swym ojcu Dawidzie, kazał ustawić w sali tronowej – obok swego tron – dodatkowy tron. Jednakże ten tron nie miał być przeznaczony dla którejś z jego żon, lecz dla jego matki Batszeby. Idąc tym tropem myślowym, Autor udowodnił, że jak Salomon był królem zjednoczonego królestwa Izraela, a jego matka królową, tak i Jezus jest Królem w królestwie Bożym, a Jego Matka – Królową. Swoje zaś wywody wieńczy licznymi cytatami zarówno z Pisma Świętego, jak i z literatury pozakanonicznej. Z Pisma Świętego, ponieważ zacytował np. takie zapisy jak: 1 Krl 2, 19 i Łk 1, 46–56. Z kolei z literatury pozakanonicznej, ponieważ przytoczył wyjątki między innymi z dzieł: Grzegorza z Nazjanzu (IV w. po Chr.) i Jana Damasceńskiego (VII–VIII w. po Chr.).

Zawsze Dziewica to tytuł piątej części recenzowanej książki. Brant Pitre odnotował w nim m.in. najbardziej kluczowe informacje dotyczące małżeństwa czasów biblijnych. Przypomniał, że nowożeńcy nawet po publicznych zaślubinach nadal pozostawali narzeczonymi w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Wykazał bowiem, że panna młoda zaraz po uroczystych zaślubinach zobowiązana była powrócić do domu rodzinnego, a pan młody albo do domu swoich rodziców, albo do własnego, jeżeli już taki posiadał. Dowiódł także, że nowożeńcy zobowiązani byli do przestrzegania rocznego celibatu. W tym więc czasie – oboje razem i każde z osobna – zobowiązani byli do bezwzględnej wstrzeźliwości seksualnej. W toku dalszych wywodów prof. Brant Pitre przedstawił, że właśnie w czasie obowiązującego Maryję celibatu, przybył do Niej Archanioł Gabriel i zwiastował Jej, że zostanie Ona Matką Syna Bożego. Autor podkreślił także, że Dziewica Maryja, słysząc słowa Anioła, najpierw zawahała się, ale ostatecznie wyznała Bogu swoje *fiat* i w tym momencie poczęła Syna Bożego. W urywku tym dodał jeszcze, że Maryja pozostawała dziewicą przez całe swoje życie. Warto podkreślić, że w trakcie ciekawych analiz posiłkował się on licznymi zapisami zarówno kanonicznymi, jak i niekanonicznymi. Kanonicznymi, ponieważ, zacytował np. takie fragmenty jak: Lb 30, 7–17 oraz Łk 1, 26–38. Z kolei niekanonicznymi, bo przytoczył wyjątki m.in. z dzieł: Józefa Flawiusza (I w. po Chr.) i Euzebiusza (III–IV w. po Chr.).

Szesty rozdział szkicu nosi tytuł *Narodziny Mesjasza*. Autor przypomniawszy m.in., że Jezus narodził się zgodnie z zapowiedziami proroków: Micheasza (VIII w. przed Chr.) i Izajasza (VIII w. przed Chr.). Prorocy ci przepowiadali bowiem: „A ty, Betlejem Efrata, najmniejsze jesteś wśród plemion judzkich! Z ciebie wyjdzie dla Mnie Ten, który będzie władał w Izraelu, a pochodzenie Jego od początku, od dni wieczności” [...] (Mi 5, 1) oraz „Zanim odczuła skurcze porodu, powiła dziecko, zanim nadeszły ją bóle, urodziła chłopca. Kto słyszał coś podobnego? Kto widział takie jak te rzeczy?” [...] (Iz 66, 7). W toku dalszych analiz Brant Pitre przedstawił jeszcze, że istnieje wyraźna analogia między Maryją oczekującą na poród a Jej Synem konającym na krzyżu. Otóż zauważył, że dzień narodzin Syna był dla Maryi „Jej godziną” wyznaczoną Jej przez Boga. Z kolei dla Jezusa tą „godziną” była Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie. Dalej odnotował, że Maryja w momencie porodu – jak każda kobieta – doznawała bólu i smutku, Jezus zaś, konając na krzyżu, odczuwał przygnębienie i osamotnienie. I wreszcie wspomniawszy, że narodziny Dziecka przyniosły Maryi, Józefowi, pasterzom i mędrcom ogromną radość, natomiast zmartwychwstanie Jezusa – wszystkim Jego wyznawcom. Oczywiście swoje wywody Autor opiniowanej monografii koronował licznymi cytatami zarówno biblijnymi, jak i pozabiblijnymi. A przytoczył m.in. takie zapisy kanoniczne jak: J 19, 25–27 i Ap 12, 1–6 oraz pozakanoniczne pochodzące z Talmudu Babilońskiego (VII w. po Chr.).

Siódma część publikacji nosi tytuł *Nowa Rachela*. Brant Pitre przypomniał w nim, że patriarcha Jakub (XVII w. przed. Chr.) miał dwie żony: umiłowaną Rachelę i mniej kochaną – Leę oraz dwie nałożnice, Zilpę i Bilhę. Nadmieniał także, że wspomniane wyżej kobiety urodziły patriarsze dwunastu synów, Lea sześciu: Rubena, Symeona, Lewiego, Judę, Issachara oraz Zabulona, a pozostałe po dwóch, Zilpa: Gada i Asera, Bilha: Dana i Neftalego, a Rachela: Józefa i Beniamina. W toku dalszych analiz Autor opisał także analogię, zachodzącą między Maryją a Rachelą. Otóż wykazał, że Józef był pierworodnym synem Racheli, z kolei Jezus – Maryi. Beniamin był „synem boleści” Racheli, a stojący pod krzyżem Apostoł Jan – duchowym „synem boleści” Maryi. I wreszcie przypomniał, że dwunastu synów Jakuba dało początek Izraelowi, ludowi Bożemu Starego Przymierza, natomiast Dwunastu Apostołów Jezusa – początek Kościołowi, ludowi Bożemu Nowego Przymierza. Oczywiście wszystkie wywody Brant Pitre popierał zapisami źródłowymi, a przytoczył m.in. takie wyjątki kanoniczne, jak np.: Jr 31, 15 i Mt 2, 16–18.

I wreszcie *U stóp krzyża* to tytuł rozdziału, który kończy opiniowaną książkę. Autor zacytował w nim ostatnie słowa z krzyża odnotowane w czwartej Ewangelii: „Niewiasto, oto syn Twój. [Synu], oto Matka twoja” (J 19, 26–27), „Pragnę” (J 19, 28) i „Dokonało się” (J 19, 30). Analizując przywołane wyżej *ipsissima verba Iesu*, wykazał, że konający Jezus myślał nie tylko o Matce, ale i o Kościele. Podkreślił bowiem, że umierający Jezus, martwiąc się o Matkę, o Jej bezpieczeństwo socjalne: mieszkanie i środki do życia, oddał Ją pod opiekę Janowi, swojemu „umiłowanemu uczniowi”. Z kolei, troszcząc się o Kościół, o jego duchowy rozwój, powierzył go – w osobie Jana – opiece Maryi. Wypada jeszcze wspomnieć, że w dalszej części rozdziału Brant Pitre zawarł podsumowanie publikacji. A w podsumowaniu przypomniał, że Maryja to Nowa Ewa, Arka i Rachela; to Królowa Matka, która w dziewiczy sposób zrodziła Mesjasza i wraz z Nim współcierpiała, zbawiając świat.

Konkludując, należy stwierdzić, iż studium – *Jezus i żydowskie korzenie Maryi* – to bardzo wartościowa i interesująca publikacja; jego zaś Autor – prof. Brant Pitre – to bibliista, który w ciekawy sposób potrafi pisać o Piśmie Świętym. Nie pozostaje już nic innego, jak tylko zachęcić do lektury jego książki. A polecić ją można wszystkim zainteresowanym teologią biblijną, szczególnie – mariologią biblijną.

dr Jarosław Ćwikła

Prymasowski Instytut Kultury Chrześcijańskiej
w Bydgoszczy

Nota o Autorze

Doktor **Jarosław Ćwikła** – teolog biblijny, promotor i recenzent prac magisterskich, absolwent Prymasowskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej w Bydgoszczy (1989–1994), Podyplomowych Studiów Teologicznych na WT UAM w Poznaniu (1997–2001) oraz Podyplomowych Studiów Pedagogicznych dla Teologów na WT UAM w Poznaniu (2004–2005). Od 2011 r. prowadzi zajęcia z bibliistyki w Prymasowskim Instytucie Kultury Chrześcijańskiej w Bydgoszczy (do 2015 r. – ćwiczenia, od 2015 r. – wykłady). Od 2013 r. należy do Stowarzyszenia Bibliistów Polskich i publikuje swoje prace naukowe. W planach ma habilitację.

Kontakt e-mail: drjaroslaw.cwikla@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4325-1462